

УДК 378.091.3

DOI 10.58649/1694-5344-2025-2-247-251

ЮСУПОВА А.М., АЛГОЖОЕВА Ж.Б., ЖЕКШЕНАКУНОВА М.

Баласагын атындагы КУУ

ЮСУПОВА А.М., АЛГОЖОЕВА Ж.Б., ЖЕКШЕНАКУНОВА М.

КНУ имени Ж. Баласагына

YUSUPOVA A.M., ALGOZHOEVA J.B., ZHEKSHENAKUNOVA M.

KNU J. Balasagyn

**1-КУРСТУН СТУДЕНТТЕРИНИН УНИВЕРСИТЕТТЕГИ ОКУУ ПРОЦЕССИНЕ
ЫҢГАЙЛАШУУСУНА ШАРТ ТҮЗГӨН ПЕДАГОГИКАЛЫК ДИСЦИПЛИНАЛАРДЫ ОКУУ
МОДЕЛИ**

**МОДЕЛЬ ПРЕПОДАВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН, СПОСОБСТВУЮЩАЯ
АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ ПЕРВОГО КУРСА
К ПРОЦЕССУ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ**

**A MODEL OF TEACHING PEDAGOGICAL DISCIPLINES THAT FACILITATES
THE ADAPTATION OF FIRST-YEAR STUDENTS TO THE UNIVERSITY LEARNING PROCESS**

Кыскача мүнөздөмө: Макалада жаңы окуу жайга кирген 1-курстун студенттеринин психологиялык абалы жана алардын окуу процесстерине ыңгайлашуусу талданган. Студенттердин жаңы чөйрөгө киришүүсү менен байланышкан стресстин, социалдык изоляциянын жана академиялык талаптардын артылышы сыяктуу кыйынчылыктар баяндалган. Макалада ошондой эле студенттердин адаптация процессинде пайда болгон психологиялык көйгөйлөрдүн алдын алуу жана алардын ийгиликтүү ыңгайлашуусуна көмөктөшүү үчүн колдонулган стратегиялар каралган. Психологиялык колдоо, социалдык интеграцияга жардам берүү жана мотивациялык программалардын мааниси белгиленген. Ошондой эле, үй-бүлө менен байланыштын студенттин адаптациясындагы орду талданып, окуу чөйрөсүнө ыңгайлашууну жеңилдетүү үчүн университеттерде колдонула турган жардамчы механизмдер сунушталган. Макала студенттердин психологиялык абалын жакшыртуу жана алардын университетте ийгиликтүү окушу үчүн маанилүү болгон аспектерди камтыйт.

Аннотация: В статье анализируется психологическое состояние студентов первого курса, поступающих в новое учебное заведение, и их адаптация к процессу обучения. Были описаны проблемы, связанные с переходом студентов в новую среду, такие как стресс, социальная изоляция и возросшие академические требования. В статье также рассматриваются стратегии, используемые для профилактики психологических проблем, возникающих в процессе адаптации студентов, и содействия их успешной адаптации. Подчеркнута важность психологической поддержки, помощи в социальной интеграции и мотивационных программ. Также анализируется роль семейных связей в адаптации студентов и предлагаются поддерживающие механизмы, которые могут использоваться в вузах для облегчения адаптации к учебной среде. В статье рассматриваются аспекты, имеющие большое значение для улучшения психологического состояния студентов и их успешной учебы в вузе.

Abstract: The article analyzes the psychological state of first-year students entering a new educational institution and their adaptation to the learning process. The difficulties associated with the introduction of students to a new environment, such as stress, social isolation, and increased academic demands, are described. The article also considers strategies used to prevent psychological problems that arise during the adaptation process of students and promote their successful adaptation. The importance of psychological support, assistance with social integration, and motivational programs is noted. The role of family ties in student adaptation is also analyzed, and supporting mechanisms that can be used in universities to facilitate adaptation to the learning environment are proposed. The article covers aspects that are important for improving the psychological state of students and their successful study at the university.

Негизги сөздөр: студенттер; окуу процесстерине ыңгайлашуу; психологиялык абал; адаптация; социалдык интеграция; мотивациялык программалар; окуу чөйрөсү; окуу моделдери.

Ключевые слова: студенты; адаптация к процессам обучения; психологическое состояние; адаптация; социальная интеграция; мотивационные программы; учебная среда; модели обучения.

Keywords: students; adaptation to learning processes; psychological state; adaptation; social integration; motivational programs; learning environment; learning models.

Жогорку билим берүү системасында, айрыкча 1-курс студенттери үчүн, окууга ийгиликтүү ыңгайлашуу өтө маанилүү. Бул этапта студенттердин билим алуу ыкмалары жана академиялык жашоосу өзгөрөт. Алсак, жаңы окуу чөйрөсүнө, мугалимдер менен баарлашууга, өз алдынча иштөөгө жана ачык педагогикалык байланышка киришүү керек. Бул процесстин ийгиликтүү болушу үчүн университеттерде педагогикалык дисциплиналарды окутуунун мааниси зор. Аталган дисциплиналар студенттердин академиялык жана социалдык адаптациясын жеңилдетүүдө жана аларды кесиптик ишке даярдоодо негизги роль ойнойт [6]. Алсак, алар жаңы академиялык талаптарга жана билим берүү чөйрөсүнө ылайыкташууга муктаж. Студенттердин окуу процесси менен тез эле ыңгайлашуусу аларга университеттеги академиялык ишмердүүлүгүнө ийгиликтүү баштоо үчүн негиз түзөт [5]. Педагогикалык дисциплиналардын ролу бул процессти жеңилдетүүдө абдан маанилүү. Бул макаланын негизги максаты – 1-курстун студенттеринин университеттеги окуу процессине ыңгайлашуусун жеңилдетүүчү педагогикалык дисциплиналарды окуу моделдерин изилдөө. Моделдер аркылуу студенттерге академиялык жашоого адаптациялоону жеңилдетүү жана аларды билим алуу процессинде ийгиликтүү болууга даярдоо.

Жаңы окуу жайга келген 1-курстун студенттеринин академиялык адаптациясы өтө маанилүү процесс. Университетке жаңы кирген 1-курстун студенттери үчүн психологиялык жактан адаптация процесси – өтө маанилүү этап. Бул процесс студенттин билим берүү чөйрөсүнө, жаңы талаптарга жана социалдык байланышка ыңгайлашуусун талап кылат. Студенттер көп учурда бир катар психологиялык өзгөрүүлөрдү жана ички кыйынчылыктарды башынан өткөрүшөт, андыктан жаңы чөйрөгө ыңгайлашуу студенттин академиялык жана социалдык ийгилигине түздөн-түз таасир этет [1].

Мыкты психологиялык адаптация студентке өзүнүн потенциалын толук ачууга, билим алуу процесстерине катышууга жана университеттик коомчулукка өз ордун табууга жардам берет. Ал эми ыңгайлашуу процессинин кыйынчылыктары же көйгөйлөрү

студенттин академиялык ийгиликтерине жана жеке өнүгүүсүнө терс таасир этүүсү мүмкүн. 1-курстун студенттери көбүнчө бир нече психологиялык өзгөрүүлөрдү башынан өткөрүшөт. Бул өзгөрүүлөрдү төмөнкүдөй категорияларга бөлүүгө болот:

1. Стресс жана тынчсыздануу. Жаңы чөйрөгө киришкенде, студенттер көп учурда стрессти жана тынчсызданууну сезишет. Алардын алдында чоң өзгөрүүлөр: жаңы социалдык чөйрө, жаңы мугалимдер, жаңы кесиптик талаптар, окуу жаатында жогорку стандарттар пайда болот. Мындай жаңы шарттар студенттердин ички кыйынчылыктарын жаратуусу мүмкүн. Стресс – бул алардын психологиялык жооптуулугу болуп, өзүн-өзү ишенимдүү сезбөө, башка студенттердин арасында өзүн текшерүү же туура эмес мамиле кылуу коркунучтары менен коштолот.

2. Студенттердин үй-бүлөсүнөн алысташы: Көпчүлүк студенттер үчүн университетке келүү – бул үй-бүлөсүнөн алыстап, жаңы жерге көчүү дегенди билдирет. Бул өзүнчө бир бөлөк тынчсыздануу боюнча себепчи болот, себеби үй-бүлөсү менен байланышты үзүү кыйынчылык туудурушу мүмкүн.

3. Жаңы билим берүү талаптары, баалоо системасы, экзамендер студенттердин стресстин күчөшүнө алып келиши мүмкүн. Кээ бир студенттер үчүн бул жогорку талаптар жаңы окуу чөйрөсүнө өтө кыйын болушу ыктымал.

4. Жаңы чөйрөгө ыңгайлашуу. Жаңы окуу жайга келгенде студенттер жаңы социалдык чөйрөдө орун табуу, жаңы адамдар менен таанышуу жана өз ордун табуу керек болот. Бул өз кезегинде ички кыйынчылыктарды жана эмоциялык абалдарды жаратышы мүмкүн.

5. Социалдык изоляция: Көпчүлүк студенттер үчүн биринчи убакта жаңы чөйрөдө жалгыздык жана социалдык изоляция сезими болушу мүмкүн. Үй-бүлөсүнөн алыстап, жаңы адамдар менен сүйлөшүүдө ыңгайсыздык туулушу мүмкүн.

6. Өзүндү жоготуу коркушу: Студенттер коомдук өз ара аракеттенүүдө ийгиликсиздикке учрап, чоочуп калат. Бул социалдык тынчсызданууну жаратып, жаңы

чөйрөгө ыңгайлашууга кедерги келтириши мүмкүн.

7. Иштөө жөндөмдөрүн өстүрүү. Жаңы чөйрөдө академиялык жана социалдык ишмердүүлүктү башкаруу студенттер үчүн чоң сынак болушу мүмкүн. Өз алдынча иштөө, убакытты туура башкаруу, лекциялардын жыштыгы жана сабактарга даярдык — булардын бардыгы жаңы чөйрөгө ыңгайлашууга шарт түзөт.

8. Өз алдынча иштөө кыйынчылыктары: Университетте студенттер көбүнчө өз алдынча иштөө менен жана сабактарды өз убагында даярдоо менен алектенишет. Бул жаңы студент үчүн жаңы, кээде кыйын иш болуп, психологиялык абалын оорлотушу мүмкүн.

9. Чоң жүк жана өзүнө коюлган талаптар: Студенттер үчүн жаңы окуу чөйрөсүндө башталган жогорку деңгээлдеги интеллектуалдык жана академиялык талаптар таасир этет. Жеке жоопкерчилик сезими көбөйөт, бул психологиялык абалды кыйындатат.

10. Өзүн-өзү баалоо жана мотивация маселелери: Окуу процесси жана жаңы чөйрөгө өтүү студенттин өзүн-өзү баалоосуна да таасир этет. Жаңы шартта студенттин өзүнө болгон ишеними түшүп, мотивациясы төмөндөшү мүмкүн [2].

Аталган маселелерге байланыштуу 1-курстун студенттеринин психологиялык абалынын оң олуттуу өзгөрүшү үчүн атайын колдоо керектелет. Университеттерде студенттерге психологиялык жардам көрсөтүү үчүн атайын кеңеш берүү борборлорун ачуу абдан маанилүү. Студенттерге өз ара байланыштарда кыйынчылыктар туулганда же жеке көйгөйлөрү пайда болгондо кураторлор тарабынан колдоо көрсөтүлүшү керек. Студенттер үчүн социалдык чөйрөгө көнүү абдан маанилүү. Түрдүү маданий жана спорттук иш-чаралар студенттерге өздөрүн университетте ийгиликтүү жайгаштырууга жардам берет. Бул алардын психологиялык абалын оңдоого жана жаңы чөйрөгө ыңгайлашууга жардам берет. Студенттерге өздөрүнүн академиялык ийгиликтерин камсыз кылуу үчүн атайын тренингдер жана окутуучулардын көзөмөлү менен мотивация берүү иштерин жүргүзүү зарыл. Мындан тышкары, өз алдынча иштөөнү жеңилдетүү жана убакытты туура башкаруу үчүн атайын методикалар менен жардам берүү керек. Студенттердин психологиялык абалын жакшыртуу үчүн үй-бүлөлүк колдоо дагы маанилүү. Үй-бүлөнүн кызыгуусу жана

жардам берүү студенттин жаңы чөйрөгө ыңгайлашуусун жеңилдетет.

Жаңы окуу чөйрөсүнө келген 1-курстун студенттери көп учурда психологиялык жактан кыйынчылыктарга туш болушат. Стресс, тынчсыздануу, социалдык изоляция жана жеке жактан өз ордун таппоо сыяктуу көйгөйлөр алардын ийгиликтүү адаптациясына тоскоол болушу мүмкүн. Аны жеңүү үчүн университеттерде психологиялык колдоо, социалдык интеграция жана академиялык жардам көрсөтүү маанилүү. Студенттердин психологиялык абалына көңүл бөлүү, аларды мотивациялоо жана колдоо көрсөтүү — алардын университеттеги окуу процесси жана жеке өнүгүүсү үчүн маанилүү фактор болуп саналат [3].

1-курстун студенттеринин академиялык адаптациясы — бул студенттин жаңы окуу чөйрөсүнө, университеттик маданиятка жана билим берүү системасына ыңгайлашуу процессинен турат. Академиялык адаптацияга төмөнкү факторлор таасир этет:

- Академиялык талаптарга жана программаларга көнүү — жаңы курстар, жаңы дисциплиналар, экзамендер, рефераттар жана өз алдынча изилдөө иштеринин көптүгү студенттер үчүн жаңы чөйрөгө адаптациялоону талап кылат.

- Өз алдынча иштөөнү үйрөнүү — университетте студенттердин көпчүлүк иши өз алдынча аткарылат. Өз алдынча окуу, изилдөөлөрдү жүргүзүү, чечим кабыл алуу студенттин академиялык ийгилигине түздөн-түз таасир этет.

- Чоң социалдык өзгөрүүлөр — үйдөн алыс болуу, жаңы адамдар менен таанышуу, социалдык чөйрөгө кирүү.

Ошондой эле 1-курста окутула турган педагогикалык дисциплиналардын ролу да өзгөчө. Педагогикалык дисциплиналар 1-курстун студенттеринин академиялык адаптациясын жеңилдетүүдө маанилүү ролду аткарат. Алар студенттерге төмөнкү жагдайларда жардам берет:

1. Окутуу методикасын үйрөнүү — студенттер өздөрүнүн келечектеги педагогикалык ишмердүүлүгүнө даярданууда, бул дисциплиналар аларга билим берүү процессин ийгиликтүү уюштуруу жана аны студенттерге жеткирүү ыкмаларын үйрөтөт.

2. Коммуникативдик жөндөмдөрдү өнүктүрүү — студенттердин социалдык адаптациясы алардын коммуникациялык көндүмдөрүнө түздөн-түз байланыштуу. Педагогикалык дисциплиналар студенттерге өз

ара иштөө, топтук иштерди уюштуруу, талкууларды жүргүзүү жана аткаруу аркылуу ушул көндүмдөрдү өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

3. Психологиялык таасир жана эмоциялык түшүнүү – педагогикалык дисциплиналар студенттерге психологиялык жактан өздөрүн үйрөнүүгө, эмоционалдык туруктуулукту сактоого жана билим алуу процессинде туура мотивацияларды колдонууга жардам берет.

1-курстун студенттеринин университеттеги окуу процессине ыңгайлашуусуна же академиялык адаптациясын жеңилдетүү үчүн бир нече педагогикалык моделдер сунуш кылынат. Алардын негизги максаты – студенттердин окуу процессине ыңгайлашуусуна жардам берүү. Алардан бири-интеграциялык модель. Бул модель студенттердин академиялык жана социалдык адаптациясын камсыз кылууга багытталат. Анын негизинде студенттерге окуу процессинде гана эмес, ошондой эле коомдук иш-чараларда жана социалдык байланыштарда да активдүү катышууга мүмкүнчүлүк берүүчү комплекстүү көз караш колдонулат. Интеграциялык моделде педагогикалык дисциплиналар студенттердин практикалык иш-тажрыйбасын камсыз кылуу жана аларды социалдык жана академиялык чөйрөдө өнүгүүгө түрткү берүүчү инструменттерди берет.

Экинчи модель – ийкемдүү окутуу модели. Ийкемдүү окутуу модели студенттердин жеке муктаждыктарына жана кызыгууларына ылайыкташтырылган окутуу ыкмаларын камтыйт. Бул моделде студенттердин билим алууга болгон кызыгуусун жогорулатуу үчүн интерактивдүү методдор, жеке жана топтук иштер, жана өз алдынча изилдөөлөр кеңири колдонулат.

Үчүнчү моделге – Ментордук системаны кошууга болот. Ментордук система студенттерге жогорку курс студенттери же окутуучулар тарабынан жеке консультациялар берүү аркылуу академиялык жана социалдык адаптация процессин жеңилдетет. Бул система студенттерге психологиялык колдоо көрсөтүү, муктаждыктарын түшүнүү жана алардын укуктары менен милдеттерин так түшүнүүгө жардам берет.

1-курстун студенттеринин университеттеги окуу процессине ыңгайлашуусун камсыз кылууда академиялык ийгиликтерине жетишүү үчүн билим берүү процессин түзүү маанилүү. Бул үчүн төмөнкү аспектилер каралууда:

1. Өз алдынча окуу көндүмдөрүн өнүктүрүү – студенттерге өз алдынча окуу, тайм-

менеджмент жана изилдөө иштерин жүргүзүү боюнча кеңештер берүү.

2. Академиялык жазууларды жана изилдөөлөрдү жазууну үйрөнүү – студенттерге академиялык жазуу стилдерин жана изилдөө процессин туура аткарууну үйрөтүү.

3. Жетишкендиктерди баалоо жана мотивация – студенттердин академиялык ийгиликтерин белгилөө, кыйынчылыктарды жеңүүгө көмөктөшүү [4].

Жыйынтыктап айтканда, 1-курстун студенттеринин университеттеги окуу процессине ыңгайлашуусуна шарт түзгөн педагогикалык дисциплиналардын ролу зор. Алар студенттерге академиялык талаптарга ыңгайлашууга жардам берип, келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүнө даярдоого чоң салым кошот. Ар түрдүү педагогикалык моделдер, мисалы, интеграциялык, ийкемдүү окутуу жана ментордук системалар студенттердин академиялык жана социалдык адаптациясын жеңилдетүүчү натыйжалуу ыкмалар болуп саналат. Мындай моделдерди колдонуу аркылуу 1-курстун студенттери билим алууда ийгиликке жетип, өздөрүнүн жеке жана академиялык потенциалын толук ачууга мүмкүнчүлүк алышат.

Колдонулган адабияттар

1. Бенашвили Л.Л. Психология и педагогика: проблемы адаптации студентов в вузах. – Москва: Академия, 2013.
2. Белова Н.А. Психологическая адаптация студентов к учебному процессу и социальной жизни. – Екатеринбург, 2017.
3. Гончарова Н.В. Психологические особенности адаптации студентов в высшем учебном заведении. – Санкт-Петербург, 2015.
4. Жукова Н.В. Психология личности и социальной адаптации студентов. – Томск: Томский государственный университет, 2012.
5. Сулайманова Р.Т., Алымкулова Н.А. Заманбап мугалимди окуучулардын таанып-билүү активдүүлүгүн өнүктүрүүгө даярдоо // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына, 2024, No. 3(119), с. 38-45. – DOI 10.58649/1694-8033-2024-3(119)-38-45. – EDN HGIOJQ.
6. Сулайманова Р.Т., Бообаева Н.А. Жогорку окуу жайларда болочок мугалимдерди даярдоонун илимий-теориялык негиздери // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына, 2024, No. 3(119), с. 45-49. – DOI 10.58649/1694-8033-2024-3(119)-45-49. – EDN BBNVOC.

Рецензент: д.пед.н., профессор Добаев К.Д.